



Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi

Turkish Journal of Middle Eastern Studies

ISSN: 2147-7523 E-ISSN: 2630-5631

Cilt/Vol. 11, Sayı/No. 2, 133-160, 2024

Yayıncı/Publisher: Sakarya Üniversitesi

DOI: <https://doi.org/10.26513/tocd.1472597>

Araştırma Makalesi / Research Article

Türkiye'nin 2002-2023 Arası Dönemde Ortadoğu'da Değişen Politikalarının Bağlamsallaştırılması: İnşacı Bir Yaklaşım

Contextualising Türkiye's Fluctuating Policies in the Middle East in the 2002-2023 Period: A Constructivist Approach

Ahmet Üçağaç 

Sakarya Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Sakarya, Türkiye,
aucaagac@sakarya.edu.tr



Öz: Bu çalışma, Türkiye'nin son yirmi yılda Ortadoğu'ya yönelik izlediği politikayı dönemsel bağlamlara oturtarak açıklamaya çalışmaktadır. 2002 yılından 2023 yılına kadarki dönemde Türkiye'nin Ortadoğu politikasında çeşitli değişiklikler olduğunu kabul eden bu çalışma, Ankara'nın bölgeye yönelik politikasını, dış politika kimliğini oluşturan merceler aracılığıyla dışarıdaki maddi dünyayı nasıl algıladığı temelinde inceleyen bir yaklaşımla ilgili literatüre katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Çalışma, Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik dış politikasının son yirmi yılda taktiksel değişikliklere uğramasına rağmen, geleneksel dış politika kimliğiyle tutarlı kaldığını savunmaktadır. Ayrıca, süreklilik ve düşünsel kalıcılığın sosyal inşacı bir kuramsal çerçeve ile kapsamlı bir şekilde açıklanabileceğini savunan bu çalışma, Türkiye'nin bölgeye yönelik politikalarını nasıl benimsediğini inşacı bir mercekle kullanarak açıklamayı ve analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışma, "2002-2023 döneminde Türkiye'nin Ortadoğu politikalarını hangi faktörler nasıl şekillendirdi?" sorusuna cevap aramaktadır. Ankara'nın değişen Ortadoğu politikalarının ardındaki temel faktörlerin izini sürmek, bu çalışmanın teorik ve ampirik boyutlarını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, sosyal inşacı yaklaşım teorik bir çerçeve olarak bu analize rehberlik ederken, süreç izleme yöntemi Türkiye'nin bölge politikalarının düşünsel ve materyal yönlerini anlamak için kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Ortadoğu, Siyasal Kimlik, Taktiksel Değişim

Abstract: This study attempts to explain Turkey's policy towards the Middle East in the last two decades by placing it in periodic contexts. Acknowledging that since 2002 there had been various changes in Türkiye's Middle East policy, the study aims to contribute to the relevant literature with an approach that examines Ankara's policy towards the region based on how it perceived the material world outside through the lenses that constitute its foreign policy identity. The study argues that although Türkiye's foreign policy towards the Middle East undergone tactical changes in the last two decades, it remained consistent with the traditional foreign policy identity. Arguing that continuity and ideational persistence can be comprehensively explained through a social constructionist theoretical framework, the study aims to explain and analyze how Türkiye adopted its policies towards the Middle East using a constructionist lens. In this context, the study seeks to answer the question of "which factors shaped Türkiye's Middle East policy in the 2002-2023 period and how?". Therefore, tracing the key factors behind Ankara's changing Middle East policies informs the theoretical and empirical dimensions of this study. Finally, while the social constructionist approach guides this analysis as a theoretical framework, the process tracing method is used to understand the ideational and material aspects of Türkiye's Middle East policies.

Keywords: Türkiye, The Middle East, Political Identity, Tactical Change

Geliş Tarihi/Received: 23.04.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 08.11.2024

Yayınlanma Tarihi/Available Online: 08.11.2024



Giriş

Son yirmi yılda, Türkiye'nin Ortadoğu politikasını inceleyen zengin bir literatür ortaya çıktı. Bu külliyatı oluşturan çalışmaların büyük bir kısmı, bu dönemde Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik politikasında önemli değişiklikler olduğunu savunmaktadır. Türkiye'nin Ortadoğu politikasının bu dönemde önemli değişimler geçirdiğini savunan çalışmaların bir kısmı bu değişimde rol oynayan materyal faktörlere odaklanırken, bir kısmı da düşünsel faktörlere odaklanmaktadır. Benzer şekilde, materyal faktörlere odaklanan çalışmaların bazıları Ankara'nın bölgesel politikasındaki değişiklikleri küresel ve bölgesel düzeydeki yapısal değişimlere bağlarken, (Keyman, 2009; Öniş, 2010; Altunışık & Martin, 2011; Kardaş 2010; Akdoğan & Polat, 2022), bir kısmı da ekonomik faktörlere bağlamaktadır (Kirişçi, 2009; Tür, 2011). Öte yandan, düşünsel faktörlerin rolüne odaklanan çalışmalar, Türkiye'nin bölgesel politikasını 2002 sonrasında Ankara'nın siyasi kimliğindeki değişime bağlamaktadır (Larrabe, 2007). Bununla birlikte, bu dönemde Ankara'nın bölgesel politikasındaki değişimleri ortaya koyan ve Türkiye'nin Ortadoğu politikasındaki değişimlerin iç ve dış faktörlerin etkileşiminden kaynaklandığını savunan çalışmalar da mevcuttur. Bu bağlamda, Altunışık ve Martin, Türkiye'nin Ortadoğu politikasını birbiriyle kesişen üç analiz düzeyini kullanarak inceledikleri kapsamlı çalışmalarında, Ankara'nın bölgesel politikasındaki değişimleri bölgesel ve küresel sistemdeki dönüşümlerin yanı sıra iç politikadaki ve bireysel liderlikteki değişimlerle de ilişkilendirmektedir (Altunışık & Martin, 2023).

Bahsi geçen literatüre benzer şekilde, bu çalışma da Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik dış politikasında son yirmi yılda değişiklikler olduğunu kabul etmektedir. Ancak, bu değişiklikleri dönemselleştirip bağlamsallaştırarak mevcut literatüre katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Türkiye'nin son yirmi yılda Ortadoğu'ya yönelik yaklaşımına odaklanan bu çalışma, Ankara'nın bu dönem içerisindeki bölgesel politikasını kendisini, bölgeyi ve dünyayı inşa etme biçimleri üzerinden şekillendirdiğini iddia etmektedir. Ayrıca son yirmi yılda Ankara'nın Ortadoğu'daki siyasi kimliğini şekillendiren temel ilkelerin analiz edildiği çalışmada, Türkiye'nin bölgeye yönelik politikasının bölgesel ve küresel düzeyde daha etkin bir aktör konumuna ulaşma hedefi etrafında şekillendiği savunulmaktadır. Çalışma, Türkiye'nin Ortadoğu politikasında yaşanan kritik kırılmalara işaret eden üç dönemi ele alarak incelemektedir. Bu bağlamda 2002-2011 arası dönem araştırmada ele alınan ilk dönemi oluştururken, 2011-2015 arası dönem ikinci dönemi, 2015-2023 arası dönem ise son dönemi oluşturmaktadır.

Türkiye'nin 2002 sonrası dönemde Ortadoğu'ya yönelik dış politikasında hem söylem hem de uygulama açısından önemli değişimler yaşandı. Bu değişimler, birbiriyle etkileşim halinde meydana gelen küresel ve bölgesel dönüşümler

bağlamında gerçekleşti. 2002-2011 arası dönemde Ankara, konumunu güçlendirmek ve sadece bölgede değil uluslararası arenada da ulusal çıkarlarına hizmet edecek bir bölgesel düzen inşa etmek için geleneksel Batı odaklı dış politikasından kopmadan aktif bir politika izledi (Criss, 2010 & Uzgel, 2006). Bu doğrultuda, 2002-2011 yılları arasında Ortadoğu'ya yönelik politikasında Avrupa Birliği'ne (AB) üyelik sürecine paralel bir şekilde ekonomik liberalizmi önceleyen Türkiye, entegrasyoncu bir siyasi kimlik benimseyerek lider güç olabileceği bir bölgesel düzen inşa etmeyi hedefledi. Türkiye, bu hedefini AB'ye katılım süreciyle birlikte ele alırken, Batı'nın desteğini alarak bu politikayı hayata geçirmeye çalıştı. Dolayısıyla, 2000'li yılların ilk on yılında Ortadoğu'ya ekonomik karşılıklı bağımlılık, üçüncü taraf rolleri ve yumuşak dengeleme yoluyla angaje olarak tehditlerden ziyade bölgedeki fırsatlara odaklanan Türkiye'nin, Arap ayaklanmalarına kadar dış politika davranış modeli Keohane ve Nye tarafından geliştirilen karmaşık karşılıklı bağımlılık teorisi çerçevesinde şekillendi (Keohane & Nye, 1977, ss. 23-37).

Ancak 2010 yılında patlak veren Arap ayaklanmaları tüm bölge için önemli bir dönüm noktası oldu. Bu dönemde Türkiye kendisini iç savaşların, yoğunlaşan şiddetin, bölgesel ve uluslararası aktörlerin askeri müdahalelerinin, devletlerin ve devlet dışı aktörlerin sayısız değişen ittifaklar içinde yer aldığı çok katmanlı ve karmaşık çatışmaların yaşandığı bir bölgede buldu. Arap ayaklanmalarının patlak vermesinin ardından, demokrasi ve İslam'ın başarılı birlikteliğini önemli bir avantaja dönüştürmek isteyen Türkiye, doğal bir liderlik rolü oynayabileceği liberal-demokratik bir bölgesel düzenin yaratılmasına yol açacak demokratik dönüşümlerin en açık destekçisi olarak ortaya çıktı. Bu doğrultuda, ayaklanmaların ardından bölgeye yönelik politikasının içeriğini genel çerçevede ilkesel olarak değiştiren Ankara, müdahaleci cumhuriyetçi liberalizmin (Moravcsik, 1997, ss. 530-533) bölgedeki en önemli savunucusu haline geldi. Ne var ki, ayaklanmaların seyri Türkiye'nin iddialı dış politikasının bir dizi önemli zorlukla karşı karşıya kalmasına neden olurken, iddialı hedeflerini gerçekleştirme yolunda önemli sınırlılıklarını da ortaya çıkardı. Nitekim başlıca Batılı müttefiklerinin desteği olmaksızın otoriter diktatörlükleri iktidardan uzaklaştırmak ve bölgesel düzeni yeniden tasarlamak gibi iddialı bir hedefin, Türkiye'nin düşünsel ve materyal kapasitesinin çok ötesinde olduğu ortaya çıktı. Bu durum Ankara'nın Ortadoğu politikasında yeni bir dönemin başlangıcı oldu.

Türkiye'nin bölgeye yönelik politikasının üçüncü aşamasına işaret eden yeni dönem 2015-2016'dan sonra açıkça görünür hale geldi. Bu dönemde Türkiye bölgeye yönelik politikasında daha fazla askeri araç kullanmaya başladı. Ulusal güvenliğe öncelik verilen yeni dönemde Türkiye'nin bölgesel politikaları, PKK bağlantılı Suriye Kürt Demokratik Birlik Partisi (PYD) ve silahlı Halk Savunma

Birlikleri'nin (YPG) Suriye'nin kuzeyinde, Fırat'ın doğusunda kalan bölgeyi işgal ettiği güney sınırlarına odaklandı. Böylece ulusal güvenliğine hayati bir tehdit olarak gördüğü Batı-destekli PYD'nin Suriye'nin kuzeyindeki varlığını pekiştirmesini önlemek için sınır ötesi askeri operasyonlar başlatan Türkiye'nin bu dönemde bölgeye yönelik dış politika yaklaşımı, güvenlik tehditlerinin yeniden kavramsallaştırılmasına yol açan bölgesel ve küresel dönüşümlerin etkisiyle yeniden şekillendi. Ayrıca, Batı'nın bölgesel ve küresel düzeyde gerilemesi ve bölgedeki beklenmedik gelişmeler de Ankara'nın yeni yaklaşımının şekillenmesinde önemli bir etkiye sahip oldu. Dolayısıyla bölgesel tehditler ve uluslararası sistemin dönüşmekte olduğu algısı Ankara'nın tek taraflı askeri araçları kullanma eğilimini artırdı.

Bu gelişmeler ışığında, 2002-2023 arası dönemde Türkiye'nin Ortadoğu politikasında yaşanan değişimlerin bölgesel ve küresel düzeyde meydana gelen dönüşümler çerçevesinde analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Burada değişim kavramının anlamı kritik önem taşımaktadır. Dış politikada değişim iki kategoriye ayrılır. Bunların ilki taktiksel değişimi ifade ederken ikincisi ise stratejik değişimdir. Taktiksel değişim dış politikanın yöntem ve araçlarına odaklanır ve bu nedenle daha çok bir ayarlamayı ifade eder. Taktiksel değişim çaba düzeyinde bir değişikliğe veya program değişikliğine atıfta bulunur. Öte yandan stratejik değişim, devletin hedeflerinin ve/veya uluslararası sistemdeki konumunun değiştirilmesi gibi daha temel bir nitelik taşır (Alden & Aran, 2012, ss. 92-93). Bu kategorik tanımlamaya göre göre, 2002-2023 yılları arasında Türkiye'nin Ortadoğu politikasındaki değişimlerin, Ankara'nın uluslararası konumunda stratejik bir değişikliğe yol açmadığı için taktiksel değişimler olarak nitelendirilmektedir. Başka bir deyişle çalışma bu dönemde Türkiye'nin bölge politikasında değişimlerin yaşandığını kabul etmekte ancak bu değişimlerin eksen kayması gibi stratejik bir nitelik taşımaktan ziyade bölgesel ve küresel dinamiklerin dayattığı şartlara uyum sağlamak için başvurulan taktiksel değişimler olduğunu savunmaktadır.

Uluslararası sistemin dinamik yapısı göz önünde bulundurulduğunda bölgesel ve küresel düzeyde meydana gelen sürekli dönüşümlerin devletlerarası ilişkilere sosyal bir okuma sunan inşacılık teorisinin varsayımları bu çalışmaya rehberlik edecek en uygun yaklaşım olarak benimsenmektedir. Ana akım teoriler dış politikayı olgulara, yani bir ülkenin politikalarının sonuçları olarak sahada görülebilen ve algılanabilen sonuçlara dayanarak analiz etme eğilimindedir. Ancak bu tür sonuçlar, bir devletin dış politikasının bağlamını anlamak için kapsamlı bir reçete sunmamaktadır. Çünkü hiçbir şeyin durağan olmadığı ve her şeyin sürekli bir evrim içinde olduğu sosyal dünyada, norm ve değerlerin oluşumunu sağlayan kültürler de bu evrimlere göre şekillenmektedir. Bu bağlamda, bölgesel ve küresel düzeyde meydana gelen değişiklikler Türkiye'nin Ortadoğu stratejisinde bir dizi

değişikliğe yol açtığı görülmektedir. Bu nedenle çalışma, Türkiye'nin Ortadoğu politikasındaki dönüşümleri açıklamak için en iyi yaklaşımın, bu dönüşümleri bölgesel ve küresel düzeyde meydana gelen dönüşümler bağlamında açıklayabilen sosyal inşacılık teorisi olduğunu öne sürmektedir.

İnşacılık, dış politika değişim sürecini yalnızca güç ve kabiliyet gibi materyalist kaygılar üzerinden değil, ulusal kimliğin inşası ve bunun dış politika değişimi üzerindeki etkisi üzerinden incelemeye olanak tanır. Dolayısıyla, dış politika kimliğinin maddi ve düşünsel faktörlerin etkileşiminin bir sonucu olduğunu öne süren inşacılık, dış politikanın daha iyi ve daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır. Ana akım yaklaşımlar dış politika analizinde ne sorusuna sadece kısmi açıklamalar sunarken, sosyal inşacılık neden ve nasıl sorularına cevap vermemizi sağlar. Sosyal inşacı yaklaşım, sahada görülen hâkim sonuçların arka planlarını ve nedenlerini analiz eder. Bununla birlikte, ana akım okullar tüm durumları yöneten tek bir rasyonellik modelini kabul etme eğilimindeyken, sosyal inşacılık karar vericilerin farklı rasyonelliklerini daha iyi analiz etme fırsatı sunmaktadır. Dahası, inşacılık, ontolojik olarak pozitivist maddi dünya ile bu dünyanın epistemolojik olarak yansıtıcı yapısı arasında yer aldığı için çok daha kapsamlı bir açıklama sunmaktadır.

Bu yönüyle sosyal inşacılık, olguları oluşturan olayların verili olmadığı ve gerçek olarak anlaşılmanın öznel arası oluşuma göre değişebileceğinin altını çizerek inşacı teorileştirmenin maddi dünyadaki kullanışlılığını daha iyi açıklamaktadır (Adler, 1997, ss. 319-363). Sosyal inşacılık, uluslararası ilişkilere dair realist yaklaşıma bir alternatif olmaktan ziyade, onu tamamlayıcı bir unsur niteliğindedir. Bu nedenle, inşacılık geleneksel haliyle ana akım teoriler üzerinde işlerken, bunları devletlerin dış politikalarını şekillendirmede kimlik, kültür, normlar ve çıkarların önemini vurgulayan sosyal öncüllerle tamamlar (Ruggie, 1998, ss. 855-885). Bu kapsamda, çalışma sosyal inşacı yaklaşımın ilgili argümanları rehberliğinde, 2002-2003 döneminde Türkiye'nin Ortadoğu'daki uluslararası kimliğini şekillendiren ana faktörleri inceleyerek Ankara'nın bölgesel politikasındaki değişiklikleri açıklamaya çalışmaktadır.

Türkiye'nin 2002-2011 arası dönemde Ortadoğu politikası: AB'ye uyum ekseninde aktif politika

Türkiye 2002'den sonra dış politikada daha aktif bir tutum benimsemeye başladı. Bu dönemde Türk dış politikası, geleneksel çizgisinden sapmadan, Soğuk Savaş yıllarının güvenlik odaklı politikasından, ekonomik, siyasi ve güvenlik boyutlarıyla daha geniş bir güvenlik yaklaşımını benimseyen proaktif ve çok boyutlu bir politikaya doğru evrilmeye başladı (Öztürk, 2009). Türkiye, önemli bir NATO üyesi

olmanın yanı sıra, AB'ye tam üyelik arayışını bu dönemde arttırarak sürdürdü. Ankara'nın 2000'li yılların başında gerçekleştirdiği reformların ardından 2005 yılında AB Türkiye ile katılım müzakerelerine başladı. Böylece Türkiye, AB üyesi olmak için iç ve dış tehditlerle uğraşırken düşük siyasi kaygıları öne çıkararak güvenlik kimliğini Avrupalılaştırmaya başladı (Rousseau, 2015, ss. 55-64). Adaylık statüsünün ardından Türkiye'nin AB'ye katılım süreci, düzenleyici ve disipline edici bir unsur olarak dış politika yönelimine önemli katkıda bulundu. Dolayısıyla, Alessandri'nin de belirttiği gibi, AB standartlarını karşılamaya yönelik reformlar demokratikleşme ve liberalleşmeyi teşvik ettiği için AB'ye katılım süreci olumlu sonuçlar vermenin yanında, geçmişte Türkiye'nin komşularıyla ilişki kurmasını engelleyen güvenlik sorunlarının dışsallaşmasına da yol açtı (Alessandri, 2010).

11 Eylül saldırılarından sonra Türkiye, Batı ile uyum içinde olan demokratik ve Müslüman bir ülke olarak, Batı tarafından Ortadoğu ve Müslüman ülkeler için bir model olarak tanıtılmaya başlandı (Özel, 2012, ss. 58-61). Bu süreçte, Ortadoğu'daki aktif politikası için Batı'dan örtülü destek alan Türkiye için AB'ye katılım süreci içeride demokratikleşmenin dışarda ise komşularla ilişkilerin gelişmesinin önünü açarken, Ankara'nın Brüksel ile yakın ilişkileri Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleri nezdindeki cazibesini de artırdı. Böylece, komşularıyla kurduğu iyi ilişkiler sayesinde AB üyesi ülkelerin gözünde değerini artıran Türkiye, her iki tarafla da kurduğu iyi ilişkileri iki yönlü bir avantaja dönüştürmeyi başardı. Bu doğrultuda, artan dış politika aktivizminin bir faydası olarak, Türkiye'nin imajı ve etkisi hem bölgesel hem de küresel olarak olumlu bir görünüm kazandı. İyileşen imajı ve artan etkisi sayesinde Türkiye, 2004 yılında İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) genel sekreterliği görevini üstlenmenin yanında (Atlıoğlu, 2005) 2009-2010 oturumları için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) geçici üyeliğini kazandı (Cumhuriyet, 2008). Ayrıca, dünyanın en büyük ekonomilerinden oluşan G-20 grubuna üye olmanın yanı sıra, 2010 yılında bir Türk diplomat NATO Genel Sekreter Yardımcılığına atanırken Ankara Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası yönetim kurullarında da yer almaya çalıştı (Sümer, 2018, s. 8).

Bu dönemde Türkiye, bölge ülkeleriyle özellikle ekonomi ve diplomasi alanlarında azami entegrasyon ve işbirliğini önceleyen bir dış politika paradigması benimseyerek bölge siyasetini güvenlik odaklı bir yaklaşımdan daha esnek bir ilişki biçimine dönüştürebildi. (Davutoğlu, 2007). Bununla birlikte, geleneksel Kemalist siyasi söylemini kademeli olarak tasfiye ederken, Komşularla Sıfır Sorun Politikası (KSP) Ankara'nın dış politika sistematığının temel direği haline geldi ve Ortadoğu'daki stratejik angajmanlarını yeniden şekillendirdi. Ancak 2003 yılında Irak'ın Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından işgal edilmesi Türkiye'nin bölge politikasına doğrudan bir meydan okuma olarak belirdi. Irak'ın işgal edilerek istikrarsızlaştırılmasıyla Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurulması ihtimalinden

endişe duyan Ankara, Irak'ın toprak bütünlüğünü ısrarla destekledi. Bu tehdit karşısında bölgesel ve uluslararası düzeyde çok boyutlu diplomasiyi kullanan Türkiye, Irak krizini kontrol altına almak için ortak bir anlayış ve ortak bir diplomatik mekanizma oluşturmaya çalıştı (Yeşiltaş, 2009, ss. 25-51). Neticede AB ile olan yakın bağları ve demokratik siyasi sistemi¹ sayesinde Irak krizinden hem bölgesel hem de uluslararası anlamda yara almadan çıkmayı başardı. Ayrıca, bu dönemde artan ekonomik gücü ve güçlenen arabulucu rolü sayesinde, Ankara 2009 yılına kadar Suriye-İsrail ve İsrail-Filistin ihtilaflarının çözümü gibi çeşitli bölgesel ihtilaflarda da arabulucu rolü oynama imkânı buldu.

Bu dönemin sonlarına doğru Türkiye – İsrail ilişkilerinin bozulmaya başlamasıyla birlikte Türkiye, Ortadoğu'daki Müslüman ülkelerle ilişkilerini derinleştirmeye başladı (Aras, 2009, ss. 29-41). Müteakip süreçte Ankara'nın İsrail'e yönelik resmi eleştirileri, İran nükleer meselesindeki alternatif stratejik pozisyonu ve Hamas ile yakın ilişkisi, Türkiye'nin dış politika pozisyonunda eksen kayması tartışmalarına yol açtı (İnat, 2014, s. 3; Kardaş, 2011). Böylece, Türkiye'nin Ortadoğu'da Batı'nın bir ortağı olarak mı hareket ettiği yoksa Ortadoğu'yu Batı yöneliminin önüne mi koyduğu sorusu bu dönemdeki siyasi ve akademik tartışmaların merkezine oturdu. Ancak, farklı bir dış politika yönelimi benimsediği için yerel ve uluslararası aktörlerden gelen eleştirilere rağmen Ankara, dış politika eylemlerinin temel belirleyicisi olarak komşularla sıfır sorun politikası ve Batı odaklı dış politikayı kararlılıkla sürdürdü (Yeşiltaş & Telci, 2013). Bu anlamda Ankara'nın bu dönemdeki pozisyonunu en net anlatan açıklama ABD'nin Ankara Büyükelçisi'nden geldi. Büyükelçi Jeffrey'nin "Tüm bunlar Türkiye'nin dış politikasının İslam dünyasına ve Müslüman geleneğine daha fazla odaklandığı anlamına mı geliyor? Kesinlikle evet. Geleneksel Batı yönelimini ve bizimle işbirliği yapma isteğini terk ettiği ya da terk etmeye istekli olduğu anlamına mı geliyor? Kesinlikle hayır. (Jeffrey, 2010)" şeklindeki ifadeleri, Ankara'nın bu dönemde Batı merkezli dış politika kimliğini terk etmediğinin, aksine dış politikasında koşullara uygun olarak kısmi bir taktiksel düzenleme yaptığının en açık kanıtıydı.

Bu süreçte Türkiye'nin bölgeye yönelik politikasındaki taktiksel değişiklikler derinleşmeye devam etti. Bu doğrultuda Arap ülkeleriyle ilişkilerini yoğunlaştırmaya devam eden Türkiye, bölgesel entegrasyon idealini gerçekleştirme çabalarını arttırarak sürdürdü. Birçok Arap ülkesiyle vizelerin kaldırılması, bölgesel aktörlerle Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyleri'nin kurulması ve bölge içinde kültürel işbirliğinin yoğunlaştırılması gibi birçok gelişme, Türkiye'nin bölgede daha fazla entegrasyon arayışının temel göstergeleriydi. Bu tür girişimlerle bölgedeki siyasi statükonun dönüşümüne öncülük etmeyi amaçlayan Türkiye, bu idealini kapasitesine olan güvenle devam ettirdi (Kardaş, 2012). Dolayısıyla bu dönemde Batı merkezli bir dış politika

izlemeye devam eden Ankara, bölgesel ve küresel dinamiklerin sunduğu şartlar çerçevesinde taktiksel değişikliklerle Batı yörüngesinde özerk bir stratejiye sahip olmaya çalıştı. Başka bir deyişle, Türkiye ulusal çıkarlarını ilerletmek için batıya bakmaya devam ederken, bölgede liderlik statüsü kazanmak ve Batı'nın gözündeki konumunu güçlendirmek için Ortadoğu ile ilişkilerini derinleştirmeyi sürdürdü.

Bu dönem boyunca Türkiye'nin bölgeye yönelik dış politika stratejisi, demokrasinin geliştirilmesi kavramından ziyade ulus devletlerin bağımsızlığına saygı duyulması ve diğer ülkelerin iç politikalarına karışılmaması ilkesine dayanan Vestfalya mantığına dayanıyordu. Öniş'in de belirttiği gibi, bu dış politika mantığı, artan ekonomik karşılıklı bağımlılığın ve komşu ülkeler arasında serbest iş gücü akışını teşvik eden esnek bir vize rejiminin otoriter rejimleri zaman içinde kademeli olarak ortadan kaldıracağı şeklindeki örtük işlevselci varsayıma dayanıyordu (Öniş, 2012, ss. 45-63). Türk politika yapıcılarının hesaplarına göre, bu stratejinin başarılı olması halinde Türkiye bölgesel düzenin tasarlanmasında önemli avantajlar elde edecekti. Ancak 2010 yılının sonlarında patlak veren Arap ayaklanmaları, Türkiye'nin diyalog, barışçıl çatışma çözümü, yumuşak güç, angajman ve ekonomik karşılıklı bağımlılık gibi araçlara dayanan dış politika stratejisine önemli ölçüde meydan okuyarak Ankara'yı bölgeye yönelik politikalarında yeni düzenlemeler yapmaya zorladı.

Arap Ayaklanmaları Sürecinde Türkiye'nin Ortadoğu Politikası: ABD ve AB ile koordineli aktif politika

Arap ayaklanmaları, başlangıçta Ankara'da Türkiye'nin bölgedeki nüfuzunu artırma ihtimaline dair umutlar yarattı. Nitekim, Türkiye'nin ve özellikle de dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Arap kamuoyunda bir süredir sahip olduğu popülarite ve AK Parti hükümetinin Arap ülkelerindeki muhalefet içinde iyi örgütlenmiş Müslüman Kardeşler hareketleriyle olan bağları ve yakınlığı Ankara'nın beklentilerinin zeminini güçlendiriyordu. Tür siyasi elitinde, Arap dünyasında siyasi alana daha geniş katılımın ve daha demokratik yönetimlerin, Türkiye ile daha yakın bağlar kuracak hükümetlerin iktidara geleceği beklentisi oldukça güçlüydü. Bu nedenle Ankara, genel olarak ayaklanmaları ve Tunus ve Mısır'daki müteakip geçişi ekonomik yardım, uzmanlık transferi ve siyasi destek yoluyla desteklemekte hızlı davrandı. Dahası, Müslüman Kardeşler'in adayı Muhammed Mursi'nin Mısır'da cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından Türkiye, Mısır ile daha önce mümkün olmayan ve gerçekleşmesi halinde bölgedeki güç dengelerini önemli ölçüde değiştirebilecek bir "stratejik ortaklıktan" bahsetmeye başladı (Shadid, 2011). Türkiye'nin dönüşen bölgede oynayacağı aktif role ilişkin beklentileri yükselten bu gelişmeler, Ankara'yı bölgede daha müdahaleci

politikalar izlemeye sevk etti. Böylece başta ABD ve güçlü AB üyesi ülkelerle koordineli bir şekilde bölgedeki siyasi dönüşüme müdahalesini arttırdı.

2010 yılının sonlarında Arap dünyasında başlayan demokratik ayaklanmalar Türkiye için normatif olarak arzu edilen bir gelişme olsa da beklenen bir durum değildi. Bu nedenle pek çok ülke gibi, Türkiye de başlangıçta bu ayaklanmalara nasıl karşılık vereceği konusunda kararsızdı. Ancak, Batı'nın liberal demokrasinin değerleriyle uyumlu olan bu demokratik taleplere güçlü bir destek vereceğini varsayan Ankara, kendisine Ortadoğu'da demokrasinin önde gelen savunucusu olma fırsatı sunduğu için bu ayaklanmaları desteklemenin en iyi seçenek olacağına karar verdi (Gözen, 2011, ss. 1-25). Böylece, bölgede otoriter rejimlere karşı ortaya çıkan büyük meydan okumayı memnuniyetle karşıladı (Yakış, 2013). Gelişmelerin nispeten hızlı ve sorunsuz bir şekilde olgunlaştığı Tunus'taki ayaklanmalar karşısında başlardaki tutumu genel olarak belirsiz olsa da Ankara esas olarak Bin Ali'nin devrilmesini destekleme eğilimindeydi (Gözen, 2011, ss. 1-25). Bin Ali rejiminin devrilmesinden sonra Türkiye, Tunus'a yasama ve yürütme alanlarında büyük destek sağladı. Dahası Türkiye'yi Tunus'un örnek alabileceği bir model olarak konumlandırmaya çalışan (Özhan, Davutoğlu & Abdessalem, 2012; Nounou, 2012, s. 28; Altunışık, 2016), Türk siyasi elitleri, Tunuslulara Türkiye'nin kazanımlarını nasıl uygulayacaklarını tavsiye ederek, bölgedeki kurumsal altyapıyı Türkiye'nin liderlik pozisyonu almasına yardımcı olacak şekilde yönlendirmeyi amaçladı.

Türkiye'nin Mısır'daki ayaklanmalara karşı da ilk tepkisi belirsiz oldu. Başlarda ne Tahrir Meydanı'ndaki ayaklanmaları ne de Mübarek rejimini destekleyen (Çandar, 2011). Türk hükümeti muğlak tutumu ve Mübarek rejimiyle bağlarını koparmaması, ülke içinden ve dışından eleştirilere maruz kalmasına neden oldu. Ancak ABD'nin Mısır'da devrim yanlısı tutumundan emin olduktan hemen sonra duruşunu netleştirdi. Türk yetkililerin ABD yönetimiyle siyasi ve diplomatik temaslar kurmasının ardından Ankara hızla Mübarek'i eleştirmeye ve istifasını istemeye başladı (Jamesinturkey.com, 2011). Bölgedeki demokratik sistemle yönetilen en güçlü Müslüman ülke konumundaki Türkiye'nin değişim taleplerine destek vermesi Mısır'daki devrimin gerçekleşmesinde kritik bir rol oynadı. Nitekim İslam ve demokrasinin başarıyla harmanlanmış olduğu Türkiye, Mübarek rejiminin devrildiği 2011 yılından demokratik yollarla seçilmiş Mursi hükümetinin 2013 yılında askeri darbeye yıkılmasına kadar Mısır'da başlayan demokratikleşme sürecinde güvenilir bir referans olarak önemli katkılarda bulunma fırsatı yakaladı. Mısır'daki demokratikleşme sürecine sunduğu katkılar sayesinde Türkiye'nin Arap dünyasında daha popüler hale geldiğine ve dönüşen bölgede doğal bir lider olacağına dair Ankara'da güçlü bir inanç oluştu. Daha da önemlisi Ortadoğu'da elde edilecek liderlik pozisyonunun Türkiye'yi Batı nezdinde de kilit bir konuma

yükselteceği beklentisi, Ankara'yı bölgedeki dönüşüme en büyük desteği veren ülkelerin başında yer almaya sevk etti.

Türkiye, Mısır'daki gelişmeler karşısında sergilediği ilk tutuma benzer bir şekilde başlarda Libya'daki ayaklanmalara karşı da tereddütle yaklaştı. Libya'da demokratik ayaklanmaların patlak vermesinin ardından Başbakan Erdoğan Mart 2011 başında Libya lideri Muammer Kaddafi'yi arayarak Türkiye'nin Libya'daki olaylara yaklaşımını anlattı. Erdoğan, Kaddafi ile yaptığı telefon görüşmesinde, Kaddafi'ye Libya halkının taleplerine saygı göstermesini tavsiye ederek (Hürriyet, 2011) barışçıl bir geçiş süreci için girişimlerde bulundu. Ancak Mayıs 2011'de Türkiye'nin Libya'daki krizi çözmeye yönelik diplomatik girişimlerinin başarısız olduğunu gören Erdoğan, daha sert bir tutum benimseyerek Kaddafi'ye iktidarı halka devretmesi çağrısında bulundu (BBC, 2011). Libya'da tırmanan çatışmalar karşısında bu ülkedeki yatırımlarını göz önünde bulunduran Türkiye başlangıçta Kaddafi rejimini devirmek için askeri araçların kullanılmasına karşı çıkmakla birlikte Kaddafi rejimine karşı askeri müdahale planları yapan NATO'yu Libya'daki krizin dışında tutmaya çalıştı (Yackley, 2011; Head, 2011). Ancak Fransa ve Birleşik Krallık'ın (İngiltere) Libya hava savunma sistemlerini vurmaya başlamasının ardından Ankara, Türkiye dâhil olsa da olmasa da NATO güçlerinin oluşturduğu bir gönüllüler koalisyonunun Libya'ya müdahale edeceğini fark etti. Bunun üzerine Türk hükümeti ani bir değişiklik yaparak hava ve deniz kuvvetleriyle operasyonlara katıldı (The Economist, 2011). Bu hamleyle Türkiye, Kaddafi rejimini devirmek için Batılı aktörlerle birlikte çalışarak Batı ittifak sistemi içindeki konumunu güçlendirme fırsatı yakalamış oldu (Kardaş, 2011).

Arap Baharı sürecinde Türkiye'nin Batı ile koordineli bir bölge politikası izlediğinin bir diğer önemli göstergesi de Bahreyn ve Yemen'de meydana gelen ayaklanmalar karşısındaki tutumu oldu. Arap Baharı'nın etkisiyle Bahreyn'de nüfusun çoğunluğunu oluşturan ve ülke siyasetinden dışlanmış Şiiler ayaklanıp Sünni yönetici aileye karşı demokratik taleplerini (anayasal monarşinin kurulması) dile getirmeye başladı. Bu ülkede meydana gelecek olası bir rejim değişikliğinin hem bölgesel rakibi İran'ı güçlendireceğinden hem de kendi halkını ayaklandıracağından endişe eden Suudi Arabistan, Körfez İşbirliği Konseyi'nin (KİK) himayesinde, gösterileri bastırmak için çoğunlukla Suudi ve Birleşik Arap Emirlikli (BAE) askerlerden oluşan bir müdahale gücü organize etti ve ayaklanmaları bastırdı (Holmes, 2014). Dünya enerji kaynaklarının kalbi ve stratejik konumu nedeniyle ABD için kritik öneme sahip olan Körfez alt bölgesinde istikrarın bozulmasını istemeyen ABD ve Batılı müttefikleri bu durum karşısında sessiz kalarak çifte standart uyguladı (Amirahmadi & Afrasiabi, 2011; RT, 2012; Cooper, Momani & Farooq 2014, ss. 360-384). Türkiye de Batı'nın bu ülkedeki çifte

standartlı yaklaşımını takip ederek Arap Baharı'nın yaşandığı diğer ülkelerde benimsediği müdahaleci politikaları Bahreyn'de uygulamadı (Raufoğlu, 2011).

Benzer şekilde, Yemen'deki olaylara da zayıf tepki gösteren Türkiye bu dönemde bölgeye yönelik benimsediği aktif müdahaleci politikasını uygulamadı. Bahreyn'de olduğu gibi Batı'nın olaylara müdahil olmaması ile Batı'nın İsrail'den sonra bölgedeki en önemli müttefikleri olan Suudi Arabistan ve Körfez Arap Ülkelerinin Yemen'deki gelişmelerde ana aktörler olarak yer alması Türkiye'nin Yemen'e müdahale politikasını etkiledi. Ayrıca, bu dönemde Körfez Arap ülkeleriyle iyi ilişkilere sahip olan Ankara, Yemen'deki gelişmeler karşısında daha ölçülü bir yaklaşım benimsedi. Dolayısıyla, Türkiye'nin Yemen'deki ayaklanmalara ve genel olarak Yemen'e yönelik tutumu, Türkiye ile Körfez Arap Ülkeleri arasındaki ikili ilişkiler bağlamında gelişti. Dahası, sonraki yıllarda derinleşen Yemen iç krizinde Ankara'nın Suudi ve Körfez yanlısı tutumu, Türkiye'nin küresel arenada kendisiyle aynı konumda olan (Batı bloğunda yer alan) Körfez Arap Ülkelerine yönelik tutarlı politikasını ortaya koydu (Anadolu Ajansı, 2015; Cengiz, 2015).

Türkiye'nin Arap Baharı sürecinde en aktif olduğu ve Batılı müttefikleriyle en yakın işbirliğinde olduğu ülke güneydeki sınır komşusu Suriye oldu. 2000'li yılların başından itibaren siyasi ve ekonomik alanda büyük bir ivme kazanan Türkiye-Suriye ilişkileri, 15 Mart 2011 tarihinde Suriye'de patlak veren demokratik ayaklanmalarla birlikte kritik bir sınavla karşı karşıya kaldı. Gösterilerin başlangıcında Türk hükümeti, Esad'ı demokrasiye geçiş sürecini başlatmaya ikna etmek için büyük çaba sarf etti. Ne var ki, Türkiye'nin çabaları Esad tarafından rejimini devirme amaçlı Batı destekli bir komplo olarak yorumlandı (DW, 2011). Ardından gösterileri şiddetle bastırmaya başladı. Bunun üzerine Rusya ve İran eksenindeki Esad rejimiyle öteden beri sorunlu ilişkilere sahip olan ABD ve AB ülkeleri Suriye'deki rejimin devrilmesi gerektiğini açıkça dile getirmeye başladı. Libya'da olduğu gibi Suriye'deki rejimin de askeri müdahaleyle de olsa devrileceğini öngören Ankara Esad rejimine karşı pozisyonunu netleştirdi.

Suriye'deki krizin ilk aşamasında Ankara'daki genel kanı Esad rejiminin mutlaka yıkılacağı yönündeydi. Esad rejiminin devrilmesinin Şam'da Rusya-İran ekseninden uzaklaşacak yeni bir liberal demokratik hükümetin kurulmasına yol açacağını hesaplayan Ankara, Türkiye'nin muhaliflerin yanında yer alarak Suriye'nin yakın geleceğine yatırım yapmasının hayati önem taşıdığı kanaatindeydi. Böylece rejim karşıtı muhaliflerin yanında net bir duruş sergilemeye başladı. Bu doğrultuda, ABD, bazı AB üyeleri ve altı Körfez Arap ülkesinin Şam'daki büyükelçiliklerini kapatmasının ardından (Al Jazeera, 2012; The Voice of Vietnam, 2012; Goldman, 2012), Türkiye de Mart 2012'de Suriye'deki diplomatik misyonlarını kapatarak Esad rejimiyle köprüleri attı (Anadolu Ajansı,

2012). Böylece, iki ülke arasındaki tüm resmi kanallar kesilirken, Türkiye muhalefete maddi ve düşünsel destek sağlayarak krize giderek daha fazla dâhil oldu. Dahası, 2011 yazında Özgür Suriye Ordusu'nun (ÖSO) kurulmasıyla (BBC, 2013) ABD ile koordinasyon içinde Suriye krizine müdahalesini daha da yoğunlaştırmış oldu. Bu dönemde Washington ve Ankara eşgüdümlü bir politika izleyerek Suriyeli muhaliflere askeri destek sağlamaya başladı. Bu yardımların en kritik olanı, ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'ın 13 Ağustos'taki İstanbul ziyareti sırasında, Katar tarafından finanse edilen ve Türkiye'nin İskenderun limanı üzerinden Suriye'ye nakledilen 20 adet T-62 savaş tankının Türkiye ve ABD tarafından Suriyeli muhaliflere verilmesi oldu (Debka File, 2012; Watson, 2012).

Bu arada Ankara Şam'daki rejimin devrilmesi için yoğun bir çaba gösterirken, Suriye'nin kuzeyinde Türkiye'nin toplumsal bütünlüğü, barışı ve ulusal güvenliği için ciddi bir tehdit potansiyeline sahip ayrılıkçı bir Kürt siyasi oluşumu güç kazanıyordu. Suriye'deki gelişmeler bir iç çatışmaya dönüştüğünde, çoğunlukla Suriye'nin kuzeydoğusundaki Haseke vilayetinde yaşayan Kürtler, diğer birçok etnik veya mezhepsel gruptan daha iyi organize olmuş önemli bir güç olarak ortaya çıktı. Bölgedeki birçok Kürt partisi arasında, Türkiye'deki Sosyalist Kürdistan İşçi Partisi'nin (Partiya Karkeren Kurdistane, PKK) kardeş örgütü olan Demokratik Birlik Partisi'nin (Partiya Yeketiya Dimokratiya, PYD) en güçlü Kürt partisi olarak ortaya çıkması Ankara'yı endişelendirdi. Esad rejimi 2012 ortalarında Haseke'den ve Türkiye sınırındaki geniş topraklardan güçlerini çekince, ABD, AB ve Türkiye tarafından terör örgütü olarak tanınan PKK'ya bağlı Kürt milliyetçisi bir grup olan PYD, Rojava olarak bilinen Afrin, Kobani ve Cezire kantonlarında idari ve askeri kontrolü ele geçirdi (Stein & Foley, 2016). Dahası, PYD'nin 12 Kasım 2013 tarihinde ülkenin kuzeydoğusunda Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölgelerde bir geçiş hükümeti kurma planlarını açıklaması, Suriye'deki gelişmelerin Türkiye için somut bir tehdide dönüştüğünü gösterdi.

Diğer yandan Mısır'da da demokratik yollarla iktidara gelen Mursi hükümetinin 3 Temmuz 2013 tarihinde Mısır ordusu tarafından devrilmesi Türkiye'nin bölgedeki stratejisine ikinci büyük darbeyi vurdu. Mısır'daki gelişmeyi kabul edilemez bir askeri darbe olarak nitelendiren (Reuter, 2013) Türkiye, Batı'nın demokratik yollarla seçilmiş bir hükümete karşı yapılan bir darbeyi onaylamayacağı ve Mursi'nin çok geçmeden görevine iade edileceği varsayımıyla, Mursi hükümetinin devrilmesini en güçlü şekilde eleştiren ülke olarak öne çıktı. Ancak, Mısır darbesine yönelik yoğun eleştirilerini 2014 yılının ortalarına kadar sürdüren Ankara, bu tarihten sonra Mısır'daki gelişmelere yönelik eleştirel tutumunu yumuşatmaya başladı. Türkiye'nin eleştirel tutumunu yumuşatmasının birkaç nedeni vardı. İlk olarak, uluslararası toplumun sessizliğini zımni bir onay olarak algılayan Sisi yönetimi, Türkiye'nin Mısır Büyükelçisini istenmeyen kişi ilan edip Kasım 2013'te

sınır dışı ederek Türkiye'ye misilleme yaptı. İkinci olarak, Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn'in Mart 2014'te Müslüman Kardeşler hareketini terör örgütü ilan etmesi ve Katar'ın Müslüman Kardeşler'e verdiği aktif desteğe karşılık olarak Doha'daki büyükelçilerini geri çekerek Türkiye'nin bölgesel müttefiklerine karşı sert bir tutum benimsemeleri Ankara'nın eleştirel dilini yumuşatmasına neden oldu (Aydın-Düzgit, 2014).

Gelinen noktada, Arap Baharı'nın demokrasinin işlenmesi, özgürlüklerin artması, sosyal ve temel hakların iyileştirilmesi gibi başlangıçtaki hedefleri, Mısır'daki darbe ve Suriye'de derinleşen krizle hızla belirsizliğe dönüştü. İktidardaki diktatörlere karşı ayaklananların yanında yer alarak Ortadoğu'daki değişime öncülük etmeyi hedefleyen Türkiye için ayaklanmaların ulaştığı seviye, bölgedeki değişime öncülük etme hedefi için açık bir tehdit haline geldi. Böylece, Türkiye'nin stratejik ortamı, Suriye, Mısır ve diğer Arap ülkelerindeki krizlerden doğrudan etkilenerek istikrardan yapısal kaosa doğru dramatik bir şekilde evrildi (Öniş, 2012, ss. 45-63). ABD ve diğer büyük Batılı güçlerin Mısır ve Suriye'deki demokratikleşmeye verdikleri desteği yavaş yavaş çekerek Türkiye'yi yalnız bırakmalarının ardından, Suriye krizi ve Mısır'daki askeri darbe Ankara'nın bölgeye yönelik büyük stratejisini baltalamaya başladı. Daha da önemlisi, Ankara'nın Bağdat, Tahran ve Moskova ile ikili ilişkilerinin yanı sıra Washington'la stratejik işbirliğini de doğrudan etkilemeye başlayan Suriye krizi, Türkiye'nin ulusal güvenliğini tehdit eder hale geldi (Acun & Keskin, 2017). Böylelikle, Türkiye'nin bölgesel hedeflerine yönelik başlıca meydan okuma haline gelen Arap ayaklanmaları, Ankara'nın bölgedeki çok boyutlu kriz karşısında stratejisini güncellemesine ve ulusal güvenlik odaklı politikalara dönmesine neden oldu.

Arap Baharı sonrası dönemde Türkiye'nin Ortadoğu politikası: Ulusal güvenlik odaklı politikalara geri dönüş

Arap ayaklanmalarının başlangıcında ABD, Fransa, İngiltere ve Almanya gibi Batı Demokrasisi kampının önde gelen üyeleri Ortadoğu'daki otoriter rejimlere karşı devrimci hareketleri destekledi. Ancak bu aktörler süreç içerisinde otoriter rejimlere meydan okuyan hareketlerden desteklerini yavaş yavaş çekerek karşı devrimler yoluyla otoriter yönetimlerin yeniden kurulmasının önünü açtı. Bu anlamda, Batılı güçlerin bölgeye yönelik geri çekilme politikasının da yardımıyla, Mısır'da demokratik yollarla Cumhurbaşkanı seçilen Muhammed Mursi'yi deviren askeri darbe, Arap Baharı'nın kaderini belirleyen en önemli dönüm noktası oldu.

Batı'nın geri çekilme politikası sadece Türkiye'yi bölgesel sorunlarla baş başa bırakmakla kalmadı, aynı zamanda diğer bölgesel güçlere devrimci hareketleri bastırma fırsatı sundu. Dolayısıyla bölgedeki devrimci hareketlerden hayati tehdit

algılana Suudi Arabistan ve BAE eksenini darbeden sonra Mısır'da kurulan askeri yönetime milyarlarca dolar sağladı (Riedel, 2013; Hearst, 2013). Buna ek olarak, bölgenin iki büyük gücü İran ve Suudi Arabistan'ın bölgesel demokratikleşme mücadelesini amacından saptırmada ortak çıkarları olduğu için mezhepçi politikalarını yoğunlaştırdı (Dalay, 2017). Böylece, hem İran'daki Şii İslam merkezli rejim hem de Suudi Arabistan'daki radikal Sünni İslam merkezli rejim, mezhepçiliği önleyici bir karşı-devrim stratejisi olarak benimsedi (Al-Rasheed, 2011, ss. 513-526). Ancak Türkiye, resmi olarak laik-demokratik ve Batı müttefiki bir ülke olarak bölgede mezhepçi politikalara başvurmadı. Neticede, bölgedeki siyasi oluşumların çoğunluğunun anti-demokratik olduğu ve Türkiye'nin bölgesel düzeni dönüştürmek için ittifak yapabileceği demokratik bir bölgesel gücün yokluğu ile Batı desteğinin olmadığı bir ortamda, Türkiye'nin bölgesel siyaseti etkileme kabiliyeti önemli ölçüde azaldı (Aktürk, 2017, ss. 87-96).

Bu gelişmelerden sonra, bölgedeki otoriter diktatörlükleri iktidardan uzaklaştırma ve bölgesel düzeni yeniden tasarlama yönündeki iddialı hedefin Ankara'nın düşünsel ve materyal kapasitesinin çok ötesinde olduğu anlaşıldı. Bunun yanında, PKK'nın Temmuz 2015'te Türkiye'ye karşı "Devrimci Halk Savaşı" ilan etmesi ve bunun sonucunda PKK ile Türk Silahlı Kuvvetleri arasında 1990'lardan bu yana en kanlı dönemlerden birinin yaşanması, Türkiye'nin güvenlik odaklı politikalara geri dönmesine neden oldu (Aktürk, 2016, ss. 59-63). Daha da kötüsü, ABD ve birçok Batılı devletin desteğiyle PKK bağlantılı PYD'nin Suriye'nin kuzeyinde zemin kazanması, Türkiye'nin temel ulusal güvenlik sorununu yeniden canlandırdı. Bu koşullar altında, ulusal güvenliğe yönelik tehditler Ankara için diğer tüm dış politika hedeflerinden daha hayati bir noktaya geldi. Batılı güçlerin Ortadoğu politikasının değiştiğini fark eden Türkiye, politikasını revize ederek Ortadoğu'da lider güç olma arayışından ulusal güvenliğine öncelik vermeye ve Rusya ile ilişkilerini normalleştirmek için adımlar atmaya başladı. Böylece Kasım 2015'te Rus Sukhoi Su-24 uçağının düşürülmesinden sonra ilişkilerinin kötüleştiği Moskova'yla diyalog yolları aramaya başladı (Aktürk, 2017, ss. 87-96). Batılı müttefiklerinin PYD'ye verdiği destek ile 15 Temmuz 2016'da yaşanan başarısız darbe girişimi Ankara'nın Moskova ile yakınlaşmasını hızlandıran iki önemli gelişme oldu (Bershidsky, 2016). Böylece, Mısır'daki Temmuz 2013 darbesi bölgeyi şekillendirecek bir güç eksenini oluşturma ihtimalini ortadan kaldırırken, Suriye'nin kuzeyinde PYD'nin yükselişi, PKK'nın Temmuz 2015'teki saldırısı ve Temmuz 2016'daki başarısız darbe girişimi Türkiye için acil güvenlik tehditlerini diğer tüm hususların üzerine çıkardı (BBC, 2016).

PYD ve silahlı grubu YPG'nin, dönemin ABD Başkanı Barack Obama'nın "vekâlet savaşı doktrini" kapsamında Irak ve Suriye'de sözde İslam Devleti'ne (DAEŞ) karşı savaşta ABD ve Avrupa'nın başlıca müttefiki haline gelmesi (Krieg, 2016, ss. 103-

107), Türkiye için işleri daha da karmaşık hale getirdi. Bu gelişmeleri ulusal güvenliğine doğrudan bir tehdit olarak algılayan Ankara, PYD'nin Suriye'nin kuzeyindeki emellerini engellemeyi Suriye politikasının bir numaralı önceliği haline getirdi (Sever, 2020, ss. 143-164). Ayrıca, Eylül 2017'de Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi (IKBY) tarafından düzenlenen bağımsızlık referandumundan da rahatsız olan Ankara, 1990'larda olduğu gibi, güney komşularına yönelik politikasını Kürt meselesi etrafında şekillendirmeye başladı (Altunışık, 2020). Buna göre, Ankara'nın bölgeye yönelik politika uygulamaları, artan tehdit algılamaları ve sorunların ulusal güvenlik tehdidi seviyesine yükseltilmesi, bölgenin jeopolitik kutuplaşmasına müdahil olunması, diğer bölgesel güçlerle sıfır toplamlı rekabet ve artan askeri güç kullanımı çerçevesinde şekillenmeye başladı. Daha da önemlisi, küresel faktörlerin etkisiyle bölgesel düzeyde meydana gelen değişiklikler, Ankara'yı geleneksel ittifaklara dayanmak yerine büyük güçler arasında bir denge politikası uygulayarak tek taraflı eylemlerle özerk bir dış politika arayışına yöneltti (Aran & Kutlay, 2024, s. 8).

Türkiye, 2016'dan sonra Ortadoğu'ya yönelik angajmanında bir değişiklik yaparak hedeflerine ulaşmak için askeri gücünü giderek daha fazla kullanmaya başladı. Yeni politika yaklaşım, Türkiye'nin ulusal güvenliğine yönelik doğrudan tehditler algılamaya başlamasının ardından çeşitli askeri operasyonlar başlattığı Suriye ve Irak'ta fiili bir görünürlük kazandı. Bu dönemde Rusya ile ilişkilerin iyileşmesinin de etkisiyle, Ağustos 2016'da Kürt ve IŞİD güçlerini sınırın ötesine geri püskürtmek için ilk askeri operasyonu olan Fırat Kalkanı Harekâtı'nı başlatma imkânı buldu (Sever, 2020, s. 156). Bunu, Ocak 2018'de Türkiye'ye yönelik 700'den fazla saldırının kaynağı olduğu iddia edilen Afrin'e yönelik bir başka askeri operasyon olan Zeytin Dalı Harekâtı izledi (Sever, 2020, s. 157). Ayrıca, Ekim 2019'da Washington ile yapılan görüşmelerin ardından Suriye'nin kuzeydoğusunda bir başka askeri operasyon olan Barış Pınarı Harekâtı'nı başlattı (Yeşiltaş, 2020, s. 15). Bu operasyona eş zamanlı olarak, Ekim 2019'da Hakurk bölgesindeki bazı yerleri hedef alan hava saldırıları ile PKK'yı takip etmek için Kuzey Irak'ta başka bir askeri operasyon başlattı. Bu harekâttan kısa bir süre sonra, Haziran 2020 ortalarında, Pençe Kartal (Hamit, 2020) ve Pençe Kaplan (Aliyev, 2020) harekâtları adı altında Kandil Dağları, Sincar Bölgesi ve Mahmur başta olmak üzere Irak'ın kuzeyinde PKK'ya yönelik kapsamlı bir hava ve kara harekâtı başlattı.

Bölgedeki tek taraflı angajmanlarını artıran Türkiye, bu dönemde güney sınırlarının yanında Libya'daki iç savaşa da müdahil olarak Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını koruma yoluna girdi. Doğu Akdeniz'in Türk dış ve güvenlik politikası için önemli bir alan olarak ortaya çıkması, Ankara'nın Libya iç savaşına olan ilgisini artırdı. Nitekim enerji politikaları ve deniz egemenlik haklarının Kıbrıs meselesi gibi eski sorunlarla iç içe geçmesi Doğu Akdeniz bölgesini yeni bir jeopolitik odak

haline getirdi. Bu dönemde Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki haklarını tehdit ettiği düşünülen enerji ve güvenlik alanındaki gelişmeler ve özellikle İsrail, Kıbrıs Rum Kesimi, Yunanistan ve Mısır'ın Türkiye'yi çevreleme çabaları Ankara için rahatsızlık kaynağı oldu (Altunışık, 2020). Bu gelişmeler karşısında Türkiye, Libya'da BAE, Mısır, Suudi Arabistan, Rusya ve Fransa tarafından desteklenen Mareşal Halife Hafter'in önderliğindeki Libya Ulusal Ordusu (LUO) güçlerine karşı BM tarafından tanınan Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin (UMH) yanında yer alarak daha önce izlediği reaktif politika yerine proaktif bir politika izlemeye karar verdi. Libya'nın meşru hükümeti konumunda olan UMH'ye verdiği destek sayesinde bu ülkeyle Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin bir Mutabakat Zaptı imzalayarak Akdeniz'de rakiplerine karşı manevra alanı kazandı. Ardından iki ülke arasında Libya'daki güç dengesini değiştiren ve UMH hükümetinin General Hafter güçlerinin ilerleyişini geri püskürtmesini sağlayan Türk askeri desteğinin sağlanmasına yönelik bir güvenlik anlaşması imzalandı (Yeşiltaş, 2020, s. 10).

Bu dönemden itibaren Türkiye'nin Ortadoğu politikası, geleneksel Batılı müttefikleri ve Rusya arasında bir denge politikası çerçevesinde daha özerk bir nitelik kazanmaya başladı (Ataman, 2019). NATO'nun (Türkiye'nin müttefiki olduğu) Türkiye'nin hava savunması için Patriot füzeleri sağlamayı reddetmesi ve başta ABD ve Fransa olmak üzere bazı NATO üyesi ülkelerin Suriye'de PYD/YPG ile işbirliği yapması bu yaklaşımın benimsenmesinde önemli bir rol oynarken, Türkiye'nin başta Rusya olmak üzere alternatif silah tedarikçilerine yönelmesine neden oldu (Duran, 2020). Bunun yanında, çok kutuplu bir küresel düzenin ortaya çıkmaya başlaması da Türkiye'ye yeni Ortadoğu politikasında daha özerk hareket etmesine olanak sağladı. Nitekim Türkiye'nin yeni dış politika davranışının şekillenmesinde önemli bir rol oynayan küresel ve bölgesel yapıdaki dönüşümler Ankara'da, Türkiye'nin ulusal çıkarlarını korumak için artık sadece bir tarafa güvenemeyeceği algısını hâkim kıldı (Oğuzlu, 2020, ss. 127-139). Ancak, 2020 yılına gelindiğinde, bölgedeki müdahaleleri devam etse de bu yaklaşım geçerliliğini yitirmeye başladı ve Ankara Ortadoğu politikasını yeniden ayarlamaya başladı.

Bu dönemden sonra bölge ülkeleriyle sorunlu ilişkiler ve tek taraflı askeri müdahalelerin maliyeti ekonomisi zayıflamış Ankara için ciddi bir sorun haline geldi. Ayrıca Türkiye'nin 2016 sonrası militarize dış politikasını mümkün kılan bölgesel ve küresel dinamiklerin değişmeye başlaması da Ankara'ya bölgesel politikalarını yeniden düşünmeye zorladı. Böylece 2021'den itibaren bölgedeki bazı ülkelerle sorunlu ilişkilerini normalleştirme girişimlerini zorunlu kılan yeni dönemin gerçekleri Ankara'nın "stratejik özerklik" arayışını sorgulanır hale getirdi (Dalay & Keyman, 2021). Özetle, bu çalışmanın kapsadığı dönemde Türkiye'nin Ortadoğu politikasında yaşanan değişiklikler, Türk dış politikasının geleneksel Batı odaklı dış politika kimliğinde stratejik bir değişimden ziyade koşulların dayattığı

taktiksel değişiklikler olduğunu göstermektedir. Zira bu dönemde Ankara'nın Batılı müttefikleriyle ilişkileri dalgalansa da taraflar arasındaki kurumsal bağlar devam etti. Taraflar arası ilişkiler dönem dönem gerilse de Türkiye, Batı'dan stratejik bir kopuşa yol açacak radikal adımlar atmadı. Netice itibariyle, Türk dış politikasında Batı eksenli kimliklikten stratejik kopuş yaşanmazken değişimler esasen hem bölgesel hem de küresel düzeyde meydana gelen yapısal değişikliklere bir yanıt olarak gerçekleşti.

Sonuç

Türkiye'nin Ortadoğu politikasında son yirmi yılda yaşanan değişimleri bölgesel ve küresel dönüşümlerle ilişkili olarak inceleyen bu çalışma, ele alınan dönemde Ankara'nın bölge politikası dış politika kimliğini oluşturan merceler aracılığıyla dışarıdaki maddi dünyayı algılama biçimine bağlı olarak pragmatik bir yöntemle şekillendiği sonucuna varmaktadır. Bu bağlamda çalışma, 2000'li yılların ilk on yılında Türkiye'nin Ortadoğu ile ekonomik karşılıklı bağımlılık, üçüncü taraf rolleri ve yumuşak dengeleme yoluyla ilişki kurduğunu ve tehditlerden ziyade bölgedeki fırsatlara odaklandığını iddia etmektedir. Dolayısıyla, bu dönemin bölgesel ve küresel dinamiklerinin gerektirdiği üzere, Arap ayaklanmalarına kadar Ankara'nın dış politika davranış modeline karmaşık karşılıklı bağımlılık teorisinin rehberlik ettiğini öne sürmektedir. Ancak 2010-2011 yılında patlak veren Arap Baharı'nın Türkiye'nin bölge politikasında değişikliğe gitmesine ve ekonomik liberalizm yerine siyasal liberalizmi benimsemesine neden olduğunu savunmaktadır.

Arap ayaklanmaları Türkiye'nin bölgedeki politikaları açısından önemli bir dönüm noktası teşkil etti. Bu dönemde Türkiye kendisini iç savaşların, yoğunlaşan şiddetin, bölgesel ve uluslararası aktörlerin askeri müdahalelerinin, devletlerin ve devlet dışı aktörlerin sayısız değişen ittifaklar içinde yer aldığı çok katmanlı ve karmaşık çatışmaların yaşandığı bir bölgede buldu. Arap ayaklanmalarının patlak vermesinin ardından, demokrasi ve İslam'ın başarılı birleşiminden faydalanmak isteyen Türkiye, demokratik dönüşümler yoluyla doğal bir liderlik rolü oynayabileceği liberal-demokratik bir bölgesel düzenin kurulmasının en açık sözlü destekçisi olarak ortaya çıktı. Böylece, ayaklanmaların ardından Türkiye bölgeye yönelik politikalarının içeriğini ilkesel olarak değiştirerek müdahaleci siyasal liberalizmin bölgedeki en önemli savunucusu haline geldi. Ne var ki, çok geçmeden bölgesel ve küresel dinamiklerde meydana gelen dönüşümler Ankara'nın bu politikayı da terk etmesine ve bölgeye yönelik yeni yaklaşımlar benimsemesine neden oldu.

Nitekim Tunus hariç, ayaklanmaların daha demokratik ve katılımcı yönetim modeline doğru bir dönüşüme yol açmak yerine ya otoriter yönetimin yeniden dayatılmasına ya da daha da kötüsü Suriye, Libya ve Yemen'de olduğu gibi iç

savaşlara yol açacağı olasılığı güçlü bir şekilde görülmeye başladı. Bu durum dış müdahaleleri tetiklemele kalmadı, aynı zamanda bölgesel güçler arasındaki rekabeti de yoğunlaştırdı. Dolayısıyla, Arap Baharı sürecinde yaşanan bu gelişmeler, Türkiye'nin bölgesel liderlik arayışının ve olayları istediği gibi etkileme kapasitesinin sınırlılıklarını ortaya koydu. Dahası bu süreçte Batılı müttefikleri tarafından yalnız bırakılan Ankara, otoriter diktatörlükleri iktidardan uzaklaştırma ve bölgesel düzeni yeniden şekillendirme gibi iddialı hedeflerin kendi düşünsel ve maddi kapasitesinin çok ötesinde olduğunu fark etti.

2013 yılında Mısır'da Cumhurbaşkanı Mursi'nin devrilmesinden ve Suriye'deki ayaklanmanın hızla bölgesel ve bölge dışı güçlerin de dâhil olduğu uzun soluklu bir iç savaşa dönüşmesinden sonra, bölgede cereyan eden gelişmeleri büyük ölçüde ulusal güvenliğine ve bölgesel beklentilerine yönelik yeni tehditler olarak algılamaya başladı. Ayrıca Suriye ve Irak ile olan sınırları boyunca, büyük çaplı terör saldırıları ve kitlesel mülteci akınlarına maruz kalan Türkiye'nin bölgede artan istikrarsızlıklardan doğrudan olumsuz anlamda etkilenmeye başlaması gibi nedenler bölge politikasında yeni düzenlemeleri zorunlu kıldı. Böylece 2015-2016 sonrasında askeri araçların tek taraflı olarak kullanılmaya başlanmasıyla açıkça görülmeye başlayan ulusal güvenliğin öncelendiği dış politika yaklaşımı önceki dönemlerde olduğu gibi bölgesel ve küresel dönüşümlerin etkisi altında şekillendi. Sonuç olarak, çalışma, incelenen dönemde Türkiye'nin Ortadoğu politikasında üç değişim dönemi yaşandığı ve Ankara'nın bölge politikasında gözlemlenen bu değişimlerin geleneksel dış politika kimliğinden stratejik bir kopuştan ziyade koşulların dayattığı taktiksel değişiklikler olduğu sonucuna varmaktadır.

Extended Abstract

This study aims to analyze Türkiye's policies towards the Middle East in the last two decades. Acknowledging Türkiye's Middle East policy had undergone several changes in the 2002-2023 period, the study aims to contribute to the relevant literature with an approach that examines Ankara's policy towards the region based on how it perceived the material world outside through the lenses that constitute its foreign policy identity. The study argues that although Türkiye's foreign policy towards the Middle East undergone tactical changes in the last two decades, it remained consistent with the traditional foreign policy identity. Arguing that continuity and ideational persistence can be comprehensively explained through a social constructionist theoretical framework, the study aims to explain and analyze how Türkiye adopted its policies towards the Middle East using a constructionist lens. In this context, the study seeks to answer the question of "which factors shaped Türkiye's Middle East policy in the 2002-2023 period and how?". Therefore, tracing the key factors behind Ankara's changing Middle East

policies informs the theoretical and empirical dimensions of this study. Finally, while the social constructionist approach guides this analysis as a theoretical framework, the process tracing method is used to understand the ideational and material aspects of Türkiye's Middle East policies.

In the post-2002 period, Türkiye's foreign policy towards the Middle East undergone significant changes in terms of both discourse and practice. These changes took place in the context of interacting global and regional transformations. In the period between 2002 and 2011, Ankara pursued an active policy to strengthen its position and build a regional order that would serve its national interests not only in the region but also in the international arena, without breaking away from its traditional Western-oriented foreign policy. Accordingly, between 2002 and 2011, Türkiye prioritized economic liberalism in its policy towards the Middle East in parallel with its European Union (EU) membership process and aimed to build a regional order in which it could be the leading power by adopting an integrationist political identity. While pursuing this goal in tandem with the EU accession process, Ankara tried to realize this policy with the support of the West. Therefore, Türkiye's foreign policy behavior in the region until the Arab uprisings was shaped by the complex interdependence theory developed by Keohane and Nye, focusing on opportunities in the region rather than threats by engaging the Middle East through economic interdependence, third party roles and soft balancing in the first decade of the 2000s.

However, the Arab uprisings that erupted in 2010 marked an important turning point for the entire region. During this period, Turkey found itself in a region characterized by civil wars, intensifying violence, military interventions by regional and international actors, and multi-layered and complex conflicts involving states and non-state actors in a myriad of shifting alliances. Following the outbreak of the Arab uprisings, Türkiye, seeking to capitalize on the successful combination of democracy and Islam, emerged as the most outspoken supporter of democratic transformations that would lead to the creation of a liberal-democratic regional order in which it could play a natural leadership role. Accordingly, in the aftermath of the uprisings, Ankara changed the content of its policy towards the region in general and in principle, becoming the most important defender of interventionist republican liberalism in the region. However, the course of the uprisings exposed Türkiye's ambitious foreign policy to a number of significant challenges, as well as significant limitations in realizing its ambitious goals. Indeed, the ambitious goal of removing authoritarian dictatorships from power and redesigning the regional order without the support of its main Western allies proved to be far beyond Türkiye's intellectual and material capacity. This marked the beginning of a new (third) era in Ankara's Middle East policy.

The new era, which marks the third phase of Türkiye's policy towards the region, became clearly visible after 2015-2016. In this period, Türkiye started to use more military means in its policy towards the region. In the new era of prioritizing national security, Türkiye's regional policies have focused on its southern borders, where the PKK-linked Syrian Kurdish Democratic Union Party (PYD) and the armed People's Protection Units (YPG) occupy the region in northern Syria. Having launched cross-border military operations to prevent the Western-backed PYD from consolidating its presence in northern Syria, which it perceived as a vital threat to its national security, Türkiye's foreign policy approach towards the region in this period was reshaped by regional and global transformations that led to the reconceptualization of security threats. Moreover, the West's regional and global decline and unexpected developments in the region also had a significant impact on the shaping of Ankara's new approach. Therefore, regional threats and the perceived transformation of the international system have increased Ankara's tendency to use unilateral military means.

Notlar

¹ Bu süreçte ABD'nin Türkiye'den Irak'a karşı bir cephe açma isteğini 1 Mart 2003 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin reddetmesi, dönemin hükümetine bunu demokratik siyasi sürecin bir sonucu olarak müttefiki ABD'ye karşı kendisini savunmasına ve Washington'la olası bir krizi savuşturmasına olanak sağladı.

Referanslar

Acun, C. & Keskin, B. F. (2017, Mayıs). The PKK's Branch in Northern Syria PYD-YPG", SETA. https://setav.org/en/assets/uploads/2017/05/PYD_YPG_En.pdf.

Adler, E. (1997). Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics. *European Journal of International Relations*, 3(3), 319-363.

Akdoğan, İ. & Polat, F. (2022). From Low Engagement to High Engagement: Explaining Turkey's Changing Engagement in the Middle East during the JDP Period. *Gazi Akademik Bakış Dergisi (GABD)*, 15(30), 241-264

Aktürk, Ş. (2016, December 7). Why did the PKK declare Revolutionary People's War in July 2015?. *POMEPS Studies, Contemporary Turkish Politics*, 59-63.

Aktürk, Ş. (2017). Turkey's Role in the Arab Spring and the Syrian Conflict. *Turkish Policy Quarterly*, 15(4), 87-96.

Amirahmedi, H. & Afrasiabi, K. K. (2011, Nisan 29). The west's silence over Bahrain smacks of double standards. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2011/apr/29/bahrain-saudi-arabia-iran-west>.

Alden, C. & Aran, A. (2012). *Foreign Policy Analysis: New Approaches*. New York: Routledge, 92-93.

Alessandri, E. (2010). The New Turkish Foreign Policy and the Future of Turkey-EU Relations. *DOCUMENTI IAI*, 10(3), *Istituto Affari Internazionali*.

Aliyev, J. (2020, Haziran 17). Turkey launches Operation Claw-Tiger in northern Iraq. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/turkey-launches-operation-claw-tiger-in-northern-iraq/1879479>.

Al-Rasheed, M. (2011). Sectarianism as Counter-Revolution: Saudi Responses to the Arab Spring. *Studies in Ethnicity and Nationalism*, 11(3), 513-526.

Altunışık, M. & Martin, L. G. (2011). Making Sense of Turkish Foreign Policy in the Middle East under AKP. *Turkish Studies*, 12(4), 569-587.

Altunışık, M. & Martin, L. G. (2023). Turkey and the Middle East and North Africa under the AKP: A Three Level Analysis of Foreign Policy Change. *Uluslararası İlişkiler*, 20(78), 79-96.

Altunışık, M. (2016). Turkey as an 'Emerging Donor' and the Arab Uprisings. Federica Bicchì, Benoit Challand & Steven Heydermann (ed) , *The Struggle for*

Influence in the Middle East: The Arab Uprisings and Foreign Assistance. Routledge, UK.

Altunışık, M. (2020). The New Turn in Turkey's Foreign Policy in the Middle East: Regional and Domestic Insecurities. Silvia Colombo & Andrea Dessi (Ed.), *Fostering a New Security Architecture in the Middle East* (ss. 91-113), Rome: Edizioni Nuova Cultura.

Altunışık, M. (2020, Şubat 18). Turkey's Eastern Mediterranean Quagmire. in *MEI Policy Analysis*. <https://www.mei.edu/publications/turkeys-eastern-mediterranean-quagmire>.

Aran, A. & Kutlay, M. (2024). Turkey's Quest for Strategic Autonomy in an Era of Multipolarity. *IPC POLICY BRIEF*, 1-18.

Aras, B. (2009). Turkey's Rise in the Greater Middle East: Peace-building in the Periphery. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 11(1), 29-41.

Ataman, M. (2019, Aralık 5). Turkey's relations with the West: A quest for autonomy. *Daily Sabah*. <https://www.dailysabah.com/columns/ataman-muhittin/2019/12/05/turkeys-relations-with-the-west-a-quest-for-autonomy>.

Atlıoğlu, Y. (2005). İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) ve Türkiye. TASAM.

Aydın-Düzgit, S. (2014, Temmuz 24). The Seesaw Friendship Between Turkey's AKP and Egypt's Muslim Brotherhood. *The Carnegie Endowment for International Peace*, 24.

Bershidsky, L. (2016, Aralık 14). Russia and Turkey Pushed the West Out of Syria. *Bloomberg*. <https://www.bloomberg.com/view/articles/2016-12-14/russia-and-turkey-pushed-the-west-out-of-syria>.

Cengiz, S. (2015, Mart 29). How to read Turkey's stance on the Yemen crisis. *Al Arabia*. <https://english.alarabiya.net/views/news/middle-east/2015/03/29/How-to-read-Turkey-s-stance-on-the-Yemen-crisis>.

Criss, N. B. (2010). Parameters of Turkish Foreign Policy under the AKP Governments. *UNISCI Discussion Papers*.

Cooper, A. F. Momani, B., Farooq, A. (2014). The United States and Bahrain: Interpreting the Differentiated U.S. Responses to the Arab Spring. *Digest of Middle East Studies*, 23(2), 360-384.

Çandar, C. (2011, Şubat 1). Türkiye, Mısır'ın neresinde?. Radikal, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/cengiz-candar/turkiyemisirin-neresinde-1038590/>.

Dalay, G. & Keyman, E. F. (2021, Temmuz 26). Has Turkey's Quest for "Strategic Autonomy" Run its Course?. *GMF*. <https://www.gmfus.org/news/has-turkeys-quest-strategic-autonomy-run-its-course>.

Dalay, G. (2017, Şubat 27). What is driving Turkish foreign policy today?, *Aljazeera Center for Studies*. <https://studies.aljazeera.net/en/reports/2017/02/driving-turkish-foreign-policy-today-170227091853603.html>

Davutoğlu, A. (2008). Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007. *Insight Turkey*, 10(1), 77-96.

Duran, B. (2020, Şubat 11). The Sole Axis of Turkey's Foreign Policy. *SETA*, <https://www.setav.org/en/the-sole-axis-of-turkeys-foreign-policy/>.

Goldman, Y. (2012, Mart 15). Saudi Arabia, Italy and Holland close embassies in Syria. *Times of Israel*. <https://www.timesofisrael.com/saudi-arabi-italy-and-holland-close-embassies-in-syria/>.

Gözen, R. (2011). Türkiye ve Arap Baharı: Değişimi Açıklamak ve Anlamak. *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 1-25.

Hamit, D. (2020, Haziran 15). Turkey launches Operation Claw-Eagle. Anadolu Agency. <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkey-launches-operation-claw-eagle/1877001>.

Head, J. (2011, Mart 25). Libya: Turkey's troubles with NATO and no-fly zone. BBC. <https://www.bbc.com/news/world-africa-12864742>.

Hearst, D. (2013, Ağustos 20). Why Saudi Arabia is Taking a Risk by backing the Egyptian Coup? *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2013/aug/20/saudi-arabia-coup-egypt>.

Holmes, A. A. (2014, Mart 29). The military intervention that the world forgot. *Al Jazeera America*. <https://america.aljazeera.com/opinions/2014/3/bahrain-uprisinginterventionsaudi Arabiaemirates.html>.

Jeffrey, J. (2010). Source: https://wikileaks.org/plusd/cables/10ANKARA87_a.html.

- İnat, K. (2014). Türk Dış Politikasının Kapasitesinin Dönüşümü: AK Parti Dönemi. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 1-24.
- Kardaş, Ş. (2010). Turkey: Redrawing the Middle East Map or Building Sandcastles?. *Middle East Policy*, 17(1), 115-136.
- Kardaş, Ş. (2011, Temmuz 20). Turkey Recalibrates Its Policy on Libya. *Jamestown Foundation*. <https://jamestown.org/program/turkey-recalibrates-its-policy-on-libya/>.
- Kardaş, Ş. (2011). Türk Dış Politikasında Eksen Kayması Mı?. *Akademik Ortadoğu*, 5(2), 19-42.
- Kardaş, Ş. (2012). From Zero Problems to Leading the Change: Making Sense of Transformation in Turkey's Regional Policy. *Turkey Policy Brief Series - Tepav*.
- Keohane, R. & Nye, J. (1977). *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Boston, Little Brown.
- Keyman, F., (2009). Turkish Foreign Policy in the Era of Global Turmoil. *SETA Policy Brief*. 1-16.
- Kirişçi, K. (2009). The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State. *New Perspectives on Turke*, 29-5.
- Krieg, A. (2016). Externalizing the Burden of War: the Obama Doctrine and US Foreign Policy in the Middle East. *International Affairs*, 92(1), 97-113.
- Larrabee, S. (2007). Turkey rediscovers the Middle East. *Foreign Affairs*, 86(4), 103-104.
- Moravcsik, A. (1997). Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics. *International Organization*, 51(4), 513-553.
- Nounou, D. M. (2012). Turkey: A Rising Regional Power in a Changing Middle East. *B.A. Dessertation, The British University in Egypt Faculty of Business Administration, Economics and Political Science*.
- Oğuzlu, T. (2020). Turkish Foreign Policy in a Changing World Order. *All Azimuth*, 9(1), 127-139.
- Öniş, Z. (2010). Multiple Faces of the "New" Turkish Foreign Policy: Underlying Dynamics and a Critique. *GLODEM Working Paper Series*, Istanbul: Center for Globalization and Democratic Governance.

Öniş, Z. (2012). Turkey and the Arab Spring: Between Ethics and Self-Interest. *Insight Turkey*, 14(3), 45-63.

Özel, S. (2012). "Arap Baharı" ile Ortadoğu'da değişen Dış Politika Dengeleri. *Perspectives -Ortadoğu ve Türkiye, Heinrich Böll Stiftung Derneği- Türkiye Temsilciliği*, 58-61.

Özhan, T., Davutoğlu, A. & Abdessalem, R. (2012). Arab Spring, Tunisia and Turkey. *SETA Policy Debate*. <https://www.setav.org/en/arab-spring-tunisia-and-turkey/>.

Öztürk, A. (2009). The Domestic Context of Turkey's Changing Foreign Policy toward the Middle East and the Caspian Region. *Discussion Paper, Bonn: German Development Institute*.

Raufoglu, A. (2011, Mart 4), Turkey Opts for Caution Regarding Bahrain. *Eurasiareview*.

Riedel, B. (2013, Temmuz 7). Saudi Arabia Cheers the Coup in Egypt. *Brookings*. <https://www.brookings.edu/articles/saudi-arabia-cheers-the-coup-in-egypt/>.

Rousseau, R. (2015). Turkey's National Security Concept A Major Factor Hindering Membership of the European Union. *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*, 18(4), 55-64.

Ruggie, J. G. (1998). What Makes the World Hang Together? Neo-Utilitarianism and the Social Constructivist Challenge. *International Organization*, 52(4), 855-885.

Sever, A. (2020). Regional Power Role and Intervention: The Turkish Case Over Syria in the 2000s. *Contemporary Review of the Middle East*, 7(2), 143-164.

Shadid, A. (2011, Eylül 19). Turkey Predicts Alliance with Egypt as Regional Anchors. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2011/09/19/world/middleeast/turkey-predicts-partnership-with-egypt-as-regional-anchors.html>.

Stein, A. & Foley, M. (2016, Ocak 26). The YPG-PKK Connection. *Atlantic Council*. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/the-ypg-pkk-connection/>.

Sümer, F. (2013). Turkey's Changing Foreign Policy and the Arab Spring. *The Innovation Journal: The Public Sector Innovation Journal*, 18(1), 1-28.

Tür, Ö. (2011). Economic Relations with the Middle East under the AKP- Trade Business Community and Reintegration with Neighboring Zones. *Turkish Studies*, 12(4), 589-602.

Uzgel, İ. (2006). Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Modele. *Mülkiye*, 30(252), 69-84.

Watson, I. (2012, Ağustos 11). Syrian crisis: Clinton talks contingency plans with Turkey. *CNN*. <https://edition.cnn.com/2012/08/11/world/meast/syria-unrest/index.html>.

Yakış, Y. (2013). Turkey after the Arab Spring: Policy Dilemmas. *The Middle East Policy Council*, 21(1). <http://www.mepec.org/turkey-after-arab-spring-policy-dilemmas>.

Yackley, A. J. (2011, Mart 14). Turkey opposes any NATO operation in Libya. Reuters. <https://www.reuters.com/article/idUSTRE72D49D/>.

Yeşiltaş, M. & Telci, İ. N. (2013). Turkish Foreign Policy under Regional Transformations. *Al Jazeera Center For Studies*.

Yeşiltaş, M. (2009). Soft Balancing in Turkish Foreign Policy: The Case of the 2003 Iraq War. *Perception: Journal of International Affairs*, Spring-Summer, 25-51.

Yeşiltaş, M. (2020). SETA Security Radar: Turkey's Geopolitical Landscape 2020. SETA. <https://www.setav.org/en/seta-security-radar-turkeys-security-landscape-in-2020/>.

6 Arabian states close their embassies in Syria. *The Voice of Vietnam*, (2021, Mart 16). <https://vovworld.vn/en-US/news/6-arabian-states-close-their-embassies-in-syria-74143.vov>.

A Tale of Two Countries: Bahrain and Libya. *RT*, (2012, Şubat 14). <https://www.rt.com/news/bahrain-libya-uprising-double-standards-327/>.

Başbakan Erdoğan: Kaddafi'yi aradım ve dedim ki. *Hürriyet*, (2011, Mart 20).

Davutoğlu'nun Şam ziyaretinin yankıları. *DW*, (2011, Ağustos 10). <https://www.dw.com/tr/davuto%C4%9Flunun-%C5%9Fam-ziyaretinin-yank%C4%B1lar%C4%B1/a-15307197>.

Did Erdogan tell Mubarak to go? Just a little bit (2011, Şubat). *Jamesinturkey.com*, <https://www.jamesinturkey.com/did-erdogan-tell-mubarak-to-go-just-a-little-bit/>.

Egypt expels Turkish ambassador, Turkey retaliates. (2013, Kasım 23) *Reuters*. <https://www.reuters.com/article/world/egypt-expels-turkish-ambassador-turkey-retaliates-idUSBRE9AM03Y/>

Erdogan's lament. (2011, Nisan 7). *The Economist*,
<https://www.economist.com/europe/2011/04/07/erdogans-lament>.

Guide to the Syrian rebels. (2013, Aralık 13). *BBC*.
<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-24403003>.

Syria Conflict: Kurds Declare a Federal System. (2016, Mart 17). *BBC*.
<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-35830375>.

Syrian rebels armed with first T-62 tanks. (2012, Ağustos 14) *Debka File*.
<https://www.debka.com/syrian-rebels-armed-with-first-t-62-tanks/>.

Turkey backs Saudi military operations in Yemen. (2015, Mart 26). *Anadolu Ajansı*.
<https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkey-backs-saudi-military-operations-in-yemen/63379>.

Turkey shuts embassy in Damascus: diplomat. (2012, Mart 26). *Hürriyet Daily News*.
<https://www.hurriyetaidailynews.com/turkey-shuts-embassy-in-damascus-diplomat-16871>.

Turkey's PM Erdogan urges Col Muammar Gaddafi to quit. (2011, Mayıs 3) *BBC*.
<https://www.bbc.com/news/world-europe-13265825>.

Turkish consul general in Aleppo returns to Ankara. (2012, Temmuz 23). *Anadolu Ajansı*.
<https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkish-consul-general-in-aleppo-returns-to-ankara/353398>.

Türkiye, BMGK geçici üyesi oldu. (2008, Ekim 17). *Cumhuriyet*.
<https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye-bmgk-gecici-uyesi-oldu-16350>.

US closes embassy in Syria. (2012, Şubat 6). *Al Jazeera*, February.
<https://www.aljazeera.com/news/2012/2/6/us-closes-embassy-in-syria>.

